

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Clvveri[i] Italia Antiqva

Opus post omnium curas elaboratissimum ; tabulis geographicis ære
expressis illustratum ...

Philippi Clvveri[i] Italiae Antiquae. Tomus ...

Clüver, Philipp

Lvgdvni Batavorvm, 1624

Cap. VIII. De Hirpinis.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14124

ἐπέκειντο μέχρι τοῦ ποταμοῦ Διὰ τὴν τῆς Ἰταλίας δοξάν καὶ δυνάμιν. Beneventum δὲ ὅμως συνίστηεν οἷον. Hoc est: Itaque urbium nunc alia in vicos sunt redacta, alia prorsus abolita; *Bovianum, Aesernia, Telesia*, aliaque consimiles: quarum nulla meretur inter urbes referri. nos tamen mentionem earum fecimus ob gloriam Italia atque potentiam. Beneventum tamen bene adhuc habet.

Restat nunc, uti Paulli Diaconi nugas imperitiamque indicemus. Is Langobard. rer. lib. II cap. xx ita scribit: *Quartadecima provincia est Samnium. in hac sunt urbes, Teate, Aufidena, Aesernia, & antiquitate consumpta Samnium.* Nusquam certe in omni historiâ Romanâ reperitur aliquod opidum Samnium. Errorem hausit 10 Paullus ex Floro: qui lib. I cap. xvi ita scribit: *Hos tamen I. annis per Fabios & Papiros ita populus Romanus subegit ac domuit, ita ruinas ipsas urbium diruit, ut hodie Samnium in ipso Samnio requiratur.* En, ut clarè heic de regione loquitur: ille autem opidum intellexit.

CAP. VIII.

De HIRPINIS.

20 **S**amnitium non tantum contermini ab ortu Solis hiberni, sed & consanguinei Sadeoque pars fuere HIRPINI. Strabo lib. V: *Ἐξ ἧς δὲ εἰσὶν ἱρπνοὶ, καὶ τοὶ Σαμνίται. τὸν οὖν δὲ ἔχον δὸτ' ἡγεσιμὸν λύκος ὃ δότικίος ἱρπὸν γὰρ καλεῖται οἱ Σαμνίται ὃ λύκον.* Hoc est: *Sequuntur Hirpini; & ipsi Samnites.* Nomen à lupo, colonia ductore, acceperunt. *hirpum* quidpe adpellant Samnites *lupum*. Hinc extremas versus Lucaniam Apuliamque Hirpinorum urbes passim Livius Samnitibus tribuit. Quando primum id eorum corpus nomenque exortum sit, incertum est. Prima eorum mentio fit apud Polybium atque Livium, in historiâ belli Punici secundi: quod initium cepit P. Cornelio Scipione & Ti. Sempronio Longo consulibus; anno post Romam conditam 10xxxv; ante Iesum natum ccxviii. Polybius lib. I. ubi treis 30 tantum ait esse aditus seu vias ex mediterraneo in Campaniam: *μία μὲν δὸτ' ἡ Σαμνιτικὴ. * — * ἡ δὲ καλεῖται δὸτ' ἡ τὴν ἱρπνὴν τὸ πᾶν.* Id est: *Prima est, qua venit à Samnio.* Et postea: *Reliqua ex Hirpinorum fert regione.* Livius lib. xxii; post cladem Cannensem: *Defecere autem ad Pænos hi populi: Atellani, Calatini, Hirpini.*

Cæterum limites eis circumduco hosce: Ab occasu, quâ Campani erant contermini, montium jugum, quod sinistram Sabati fluminis ripam prosequitur. & ultra fontem amnis, lineam ad Sarni usque fontem. inde à meridie, quâ Picentinis iungebantur, lineam aliam ad Silarum amnem & opidum *Valvano* ductam. inde ipsum Silarum; & à fonte eius lineam ad Aufidum flumen & opidum *Monte Verde* 40 ductam. hinc ipsum flumen, & à flumine lineam incurvam ad Calorem usque amnem prope Beneventum: qua includantur opida *Cadognia* & *S. Agatha*. Opida, quæ his finibus inclusa fuere, nunc ordine enarrabimus.

At priore loco dicendi erant fluvii, qui ex Hirpinis in Vulturum defluunt; qui. SABATVS am- que antiquis memorantur auctoribus. Primus est SABATVS amnis, vulgò nunc *Sabato* dictus. hunc jam antiquis temporibus id habuisse nomen, inde haud levi documento colligo, quòd populos ab eo Livius nominat Sabatinos. Lib. xxii: *Defecere autem ad Pænos, Atellani, Calatini, Hirpini.* Lib. xxvi: *Omnes Campani, Atellani, Calatini, Sabatini.* Et exiguo post: *Campanos omnes, Atellanos, Calatinos, Sabatinos, liberos esse iusserunt.* Videtur fuisse opidum apud fluvium, nomine SABATIVM; unde 50 opidanos nominat SABATINOS. Quo situ fuerit, incertum est. conjicio tamen, fuisse inter duo opida, quæ vulgò vocantur *Terranuova* & *Prata*.

In Sabati dextram ripam, haud procul Benevento, influit CALOR amnis; Livio, Appiano, & Tabulæ itinerariæ memoratus. vulgò nunc vocatur *Calore*. Sed apud Appianum exscriptores capite eum mutilarunt; uti illic nunc legatur *Αλωα* obliquus casus. Tabula itineraria: CALOR am- nis.

Benevento

Nuceriola

Calor fl.

III.

VI.

Livius lib. XXI III : *Ad Beneventum veluti ex composito parte alterâ Hanno ex Bruttis cum magnâ peditum equitumque manu, alterâ Tib. Gracchus ab Luceriâ accessit. qui primò opidum intravit. deinde, ut Hannonem tria millia ferme ab urbe ad Calorem fluvium castra posuisse, & inde agrum populari audivit; & ipse egressus manibus, mille ferme passus ab hoste castra locat. Eamdem historiam refert Appianus in Hannibalicis rebus.*

ABELLINVM
colonia.

Cæterum ad Sabarum flumen est ABELLINVM opidum, vulgò nunc *Avellino* dictum. Memoratur Ptolemæo, Α'βέλλινον, & item Frontino. Plinio lib. III cap. XI opidani sunt Hirpinorum ABELLINATES. Frontinus de Coloniais: *Abellinum, muro ducta colonia lege Sempronîa.*

CALLIFAE
opidum.

Livius lib. VIII ita scribit: *Eodem tempore etiam in Samnio res prosperè gesta. tria opida in potestatem venerunt; Allifæ, Callifæ, Rusfrum. Ex his Allifæ opidum supra in Samnio expositum. CALLIFAE, ultra Abellinum & Fricentum opida, vulgò nunc dicitur Carisæ; exiguum opidulum.*

RUSFRIVM,
sive RVFRAE,
sen RVFAE
opidum.

Rusfrum Silio dicitur plurali numero *Rusfra* lib. VIII his versibus:

*Adfuit & Samnis: nondum vergente favore
Ad Pænos: sed nec veteri purgatus ab irâ:
Qui Batulum Mucrasque colunt; Boviania quique
Exercent lustra: aut Caudinis faucibus hærent:
Et quos aut Rusfræ, aut quos Aescenia, quosve
Obscura incultis Herdonia misit ab agris.*

At Virgilio sunt sine r, *Rusæ*, Aeneid. lib. VII, hoc versu:

Quique Rusas Batulumque tenent, atque arva Celenna.

Vtrum ex his duobus vocabulis, RVFRAE & RVFAE, magis genuinum sit, haud temerè dixerim. Pro Silio tamen facere videtur Livius; qui aliâ formatione vocabuli, & ipse RVFRIVM habet. At à Virgilii partibus rursus stare videtur hoc diernum loci nomen, quod est *Ruvo*. Est autem opidum episcopale, in extremis Hirpinorum finibus ultra Apenninum & Compfam situm.

BATVLVM,
MVCRAE,
CELENNÆ,
opida.

BATVLVM, MVCRAE, CELENNÆ, quibus sitibus fuerint, minimè liquet.

TAVRASIVM
colonia.

Sed redeamus citra Apenninum. Ad Caloris dextram ripam est perantiquum opidum TAVRASIVM; vulgò nunc *Taurasi* dictum. Opidani inde dicebantur TAVRASINI; ut mox videbimus. Plinius lib. III cap. XI; ubi Hirpinorum populos enumerat: *Ligures, qui cognominantur Corneliapi, & qui Babiani. Hi scilicet postea tenuere Taurasium.* Livius lib. XL: P. Cornelius & M. Babius in Apuanos Ligures exercitum induxerunt. Ligures, qui ante adventum in provinciam consulum non expectassent bellum, improvisò oppressi, ad XII millia hominum dederunt se. Eos, consulto per literas prius senatu, deducere ex montibus in agros campestres, procul ab domo, ne reditus spes esset, Cornelius & Babius statuerunt: nullum alium ante finem rati fore Ligustini belli. Ager publicus populi Romani erat in Samnitibus, qui Taurasinorum fuerat. in eum traducti sunt publico sumptu ad XL millia liberorum capitum, cum feminis puerisque. argenti data CL millia HS; unde in novas adeis compararent, quæ opus essent. Agro dividendo dandoque iidem, qui traduxerant, Cornelius & Babius preposui. Et eodem libro postea: *Fulvius adortus à Pisis Apuanos; qui eorum circa Macram fluvium incolebant, in deditionem acceptos ad VII millia hominum, in naveis imposuit, præter oram Etrusci maris Neapolim transmisit, inde in Samnium traducti. ager iis inter populareis datus est.* Sunt sanè ab utrâque Caloris ripâ latissimi campi, Beneventum usque. unde etiam pugnam Romani in iis conseruerunt cum Pyrrho, Epirotarum rege; qui illic victus fugatusque est; testibus, Plutarcho & Zonarâ, Latinisque auctoribus, Frontino, Floro, & Orofio. quamquàm apud omneis hos vocabulum Taurasini fœdè ab exscriptoribus corruptum est in Arusini & Aurusini. Plutarchus in Pyrrho: *Ἀναλαβάν δὲ τῶν ταυρανίων τὰς κατὰ τὴν ἑσπέρην ὁδὸν ἑλθόντες ἔστησαν ἐν τῇ Σαυ- νίῳ πεδυνόδοις. τῶν δὲ Σαυνιῶν τὰ περὶ γὰρ διέφθαρτο καὶ ἔφρονετο ὡς ὕφιν- το, κεκατημένοι μάχης πολλῆς ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων. πάντες δὲ νεύμας δίχα, τὰς ἐὰν εἰς τὴν Ἀδριακὴν*

Ἀδελφεὺς ἐπεμψεν, ἀντιληφομένους τὴν ἐπὶ τῶν πατρῶν, οἷς μὴ βοηθῶν· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς
 οὐκ ἔστι Μάνιος Κόρκεον, πρὸς πόλιν Βενεβέντων ἰσχυρόν ἐν ἀσφαλῆ, καὶ περιμένοντα πλὴν ἐκ τῆς Ἀδ-
 ελφείας βοηθῶν. Hoc est: Eductis secum Tarentinorum lectissimis, adversus Romanos,
 qui castra habebant in Samnio, signa movit. Res accise erant Samnitium: qui, compluri-
 bus praeliis à Romanis confusi, animos fractos gerebant. Quidquid autem habebat Pyrrhus
 copiarum, in duas divisit partes. quarum unam in Lucaniam misit, ad detinendum al-
 terum consulem, ne subvenire posset collega: alterum ipse duxit contra M. Curium; qui
 tuto loco circa Beneventum sedebat; manens ex Lucania auxilium. Zonaras Annal.
 volumine II: τῶ δὲ ἐξῆς ἐπὶ Ῥωμαῖοι ἐσετάσσοντο εἰς τὸ Σαμνιον καὶ Ἀδελφίδα. Ἐβρέθη. 10
 ἐπολέμησαν. * * *. Κακῶς δὲ πάσχοντες ἀπὸ Ῥωμαίων οἱ Σαμνῖται, ἔλασσαν τὸ Πύρρον
 ἐπὶ τὴν αὐτὴν. ἐλθὼν δὲ εἰς Τηνέραν αὐτῶν, ἐπέστη. Hoc est: Insequenti anno Romani exerci-
 tum in Samniam & Lucaniam induxerunt; bellumquo Bruttis intulerunt. Mox: Sam-
 nites male à Romanis adfecti, Pyrrhum ad arma & bellum concitant. Is veniens in auxilium
 eorum, fugatus est. Florus lib. I cap. XVIII; de eodem Pyrrho loquens: Lucania su-
 prema pugna sub Arusinis, quos vocant campos. Ut innumera alia habet σφάλματ', 15
 nimia festinatione aut brevitatis cupidine commissa; sic heic etiam Lucaniam scri-
 psit pro Samnio; quum utrumque nomen apud Romanarum rerum auctores legif-
 set. Paulo aliter habet Orosius lib. IIII cap. II. Reversum ex Sicilia Pyrrhum Cu-
 rius consul excepit. tertiumque id bellum contra Epirotas apud Lucaniam in Arusinis cam-
 20 pis gestum est. Frontinus Strategem. lib. IIII cap. I: Pyrrhus, Epirotarum rex, pri-
 mus totum exercitum sub eodem vallo continere instituit. Romani deinde, victo eo in cam-
 pis Arusinis, circa urbem Statuentum, castris eis potiti, & ordinatione notata; paulatim
 ad hanc usque metationem, qua nunc effecta est, pervenerunt. Alia heic exemplaria
 urbis nomen habent Fatuentum. Scribendum esse Maleventum ex praescripto Plu-
 tarcho patet. qui Beneventum vocat urbem, quæ hoc Pyrrhi bello etiamdum Ma-
 leventum adpellabatur; ut superiori capite intellectum. Ex commemoratione igitur
 huius urbis satis claret, legendum apud cunctos istos auctores, In Taurasinis
 campis. De reliquo coloniam posterioribus temporibus in opidum Taurasium fuisse
 deductam, auctor est Frontinus in libro de Colonis: Ligures Babiani & Corneliani
 30 muro ducti triumvirali lege. Ager eius post bellum Augustanum veteranis est assignatus.
 Porro supra Taurasium, sub Fricento opido est dirus AMPSANCTVS LACVS; AMPSANCTVS
 Cicero, Virgilio, Plinio, & Claudiano memoratus. Vulgò hodièque dicitur
 adcolis Mufiti. Cicero de Divinatione lib. I: Quid enim, non videmus, quàm sunt
 varia terrarum genera? ex quibus & mortifera quadam pars est: ut est Ampsancti in Hir-
 pinis. Plinius lib. II cap. XCIII: Terre miracula dicamus. Spiritus letales alibi, aut
 ipso loci situ mortiferi: alibi volucris tantum; ut Soracte, vicino Urbis tractu: alibi præ-
 ter hominem ceteris animantibus: nonnumquam & hominibus; ut in Sinuessano agro &
 Puteolano. spiracula vocant: alii Charoneas serobes, mortiferum spiritum exhalanteis.
 item in Hirpinis Ampsancti ad Mephitis eadem lacum. quem qui intravere, moriuntur.
 40 Ridiculum hoc sanè. quis enim reperitur, nisi mente tota captus, homo, qui a-
 quas intrare velit, quæ aterrimo colore odoreque terribimo, in medio lacus, qui
 triangulâ est formâ, circuitu modico, ad viri proceritatem ingenti cum fragore e-
 bulliant? Sanè quum ad eum ego accederem, & longinquo, (nam ad mille passus
 odor eius occurrebat) nares summâ diligentia obturabam; ne quid mali contrahe-
 rem. Claudianus eodem lacu, lib. II de Proserpinæ raptu:

Tunc & pestiferi pacatum limen Avernî
 Innocue transistis aves: statumque repressit
 Ampsanctus; tacuit fixo torrente verago.

Virgilius cum ita describit Aeneid. lib. VII:

50 Est locus Italiae in medio, sub montibus altis,
 Nobilis, & famâ multis memoratus in oris;
 Ampsancti valles. densis hunc frondibus atrum
 Urget utrimque latus nemoris; medioque fragosus
 Dat sonitum saxi & toto vertice torrens.

Italiae in medio dixit; nempe inter superum inferumque mare. De cetero mon-
 tes heic nulli alti; nisi qui satis longè disiti, praedictum opidum Fricento sustinent.
 Nec silvis circumdatus lacus: nisi quòd haud procul vallis, in septemtriones pro-
 ducta,

MEPHITIS
templum.

ducta, utrimque nemoribus vestiatur. At id in lacu maximè mirandum; quòd, quum aqua tantà vi in tantam altitudinem eructetur, numquàm tamen lacus excreseat; sed aqua perpendiculariter in voraginem suam recidat. **TEMPLUM** deæ **MEPHITIS** juxrà fuisse situm, suprà ex Plinio intelleximus. Videtur dea Græcolentia fuisse. nam ita habet Virgilius *Aeneid.* lib. VII:

Lucosque sub altà
Consulit Albunèa; nemorum quæ maxima sacro
Fonte sonat, sævamque exhalat opaca mephitim.

Et Persius Satyrà III:

Turgidus hic epulis atque albo ventre lavatur;
Gutturè sulfureas lentè exhalante mephites.

10

EQVVS T-
TICVS, opi-
dum.

Porro ultra Ercicentum, versùs septemtriones, est opidum episcopale, vulgari vocabulo *Ariano*, in edito colle situm. id antiquitus vocabatur **EQVVS TVTICVS**; id est, ut Hierosolymitanum itinerarium interpretatur, **EQVVS MAGNVS**. Ptolemæo simpliciter dicitur *Τέννον*, *Tuticum*. Itineraria sic habent:

Antonini:	Antonini:	Hierosolymitanum:	Tabulæ:
<i>Boviano</i>	<i>Benevento</i>	<i>C. Benevento</i>	<i>Benevento</i>
<i>Super Tamari</i>		<i>Mu. Vicus Fro novo</i> X.	<i>Foro novo</i> X.
<i>fluvium</i> XVI.	<i>Equo Tutico</i> XXI.	<i>Ma. Ad Equum Magnum</i> XII.	<i>Equo Tutico</i> XII.
<i>Ad Equum Tuticum</i> XXII.		<i>Mu. Aquilonis</i> VIII.	
	<i>Escas</i> XVIII.	<i>C. Aecas</i> X.	<i>Aecas</i> XVIII.
	<i>Erdonias</i> XIX.	<i>C. Serdonis</i> XVIII.	
		<i>Mu. Ad Undecimum</i> XV.	
	<i>Canusio</i> XXVI.	<i>C. Canusio</i> XI.	

Ex his Aecæ hodiè dicitur *Accadia*, & Herdoniæ sive Serdoniæ, *Cedogna*: de quibus mox dicam. Memoratur Equus Tuticus Ciceroni quoque ad Atticum lib. VI epist. I. *Scire vis, inquit, tuas ego quas acceperim. omnes ferè, quas commemoras; præter eas, quas scribis Lentuli pueris & Equo Tutico & Brundisio datas.* Antiquissima videtur esse urbs. nam conditorem ei adfinxerunt Diomedem, Aetolorum regem; qui rebus Troianis interfuit. Servius ad *Aeneid.* lib. VII de ipso sermonem habens, ita finit: *Nam & Beneventum & Equum Tuticum ipse condidit.*

FORVM igitur **NOVVM** opidum in medio ferè fuit itinere inter Equum Tuticum & Beneventum.

TRIVICVM
opidum.

Cæterum ab Ariano versùs ortum hibernum ab altero Apennini latere est antiquum opidum **TRIVICVM**; vulgò nunc *Trevico* dictum; episcopali dignitate insignitum. Huius unus meminit Horatius lib. I sat. V, his versibus:

Tendimus hinc rectà Beneventum.
Incipit ex illo monteis Apulia notos
Ostentare mihi; quos torret Atabulus, & quos
Nunquàm erepsimus, nisi nos vicina Trivici
Villa recepisset.

40

A Trivico igitur versùs ortum æstivum est præscriptorum Itinerariorum illud opidum **AECÆ**, vulgò nunc *Accadia*, vicus prope opidum *S. Agata*. Opidani inde sunt Plinio lib. III cap. XI **AECANI**. & ita sunt in inscriptione antiqua, quæ hæc habet verba: **CVR. REIP. AECANORVM.**

HERDONIA,
sive CERDO-
NIA, opidum.

Infra Aecas versùs meridiem est **HERDONIA** opidum, vulgò nunc *Cedogna* dictum. Nomen eius antiquum, nescio qua variatione, etiam **CERDONIA** dictum fuit; ut est apud Strabonem lib. VI. unde vulgare nunc vocabulum *Cedogna*. Opidum diserte Samnitibus, quorum pars erant Hirpini, adscribit Silius lib. VIII, his versibus:

Adfuit & Samnis; nondum vergente favore
Ad Pænos: sed nec veteri purgatus ab irâ:
Qui Batulum Mucrasque colunt; Boviania quique
Exercent lustra; aut Caudinis faucibus hærent.

Et

Et quos aut Rufra, aut quos Aesernia, quos
Obscura incultis Herdonia misit ab agris.

At è diverso Livius lib. xxv Apulis eam adscribere videtur, in his verbis: Cn. Fulvium prætorem Apuli legati nuntiabant, primò, dum urbeis quasdam Apulorum, quæ ad Hannibalem descivissent, oppugnaret, intentius rem gessisse. postea nimio successu & ipsum & milites prædâ impetitos, in tantam licentiam socordiamque effusos, ut nulla disciplina militia esset. Hannibal, cum sæpè aliàs, tum paucis diebus ante expertus, qualis sub infido duce exercitus esset, in Apuliam castra movit. Circa Herdoniam Romanae legiones & prætor Fulvius erant. Et aliquanto post: Hannibal ab Herdoniâ Tarentum duxerat
10 legiones. Verùm quum in confiniis Apuliæ fuerit Herdonia; Asculo Apulo vi circiter millia passuum ab eo disito; necessariò non sequitur ex Livii narratione, Herdoniam fuisse Apuliæ opidum. Principio lib. xxvii ita scribit idem Livius: In Italiâ consul Marcellus, Salapiâ per prodicionem receptâ, Maroneam & Meles de Samnitibus vi cepit. Mox: Caterùm nequaquam inde tantum gaudii fuit, quanta clades intra paucos dies accepta est haud procul ab Herdoniâ urbe. Castra ibi Cn. Fulvius proconsul habebat, spe recipiendæ Herdoniæ; quæ post Canensem cladem ab Romanis defecerat; nec loco satis tuto posita, nec præditiis firmata. Negligentiam instam ingenio ducis augebat spes ea, quòd labare iis adversus Pœnum fidem senserat, postquam, Salapiâ amissâ, excessisse his locis Hannibalem in Bruttiis auditum est. Ea omnia ab Herdoniâ per occultos nuncios de-
20 lata Hannibali, simul curam sociæ retinendæ urbis & spem fecere incautum hostem adgre-
diendi. Exercitus expedito: ita, ut famam quoque præveniret, magnis itineribus ad Herdoniam contendit. & quòd plus terroris hosti objiceret, acie instructâ adcessit. Fit prælium; quo Fulvius cum exercitu suo caditur. itaque; Castris prædâque victor potitur. Herdoniam, quia & defecturam fuisse ad Romanos comperit; nec mansuram in fide, si inde abscessisset; multitudine omni Metapontum ac Thurios tractatâ, incendit. In Livii equidem vulgatis exemplaribus ubique penultima per e scripta est Herdonea: haud dubiè vitio exscriptoris. neque enim ipsum Livium vocabulum variare voluisse puto. Apud Appianum in Rebus Hannibalicis, eadem historiâ de Fulvio, est E'rdonia, Herdo-
nia. Caterùm opidani inde sunt Plinio lib. iii cap. xi HERDONIENSES.

30 Porro iter Itineraria antiqua habent huiusmodi:

Antonini:		Antonini:		Tabulæ:	
Equo Tutico		Benevento		Eclano	
Eclano	XXIII.	Eclano	XV.	Subromula	XVI.
Subromula	XXII.	Subromula	XXII.	Aquilonia	XI.
				Ponte Aufidi	VI.
Ponte Aufidi	XXII.	Ponte Aufidi	XXII.	Venusia	XVIII.
Venusia	XVIII.	Venusia	XIX.		

40 Numeros intervallorum fœdè corruptos esse; & apud Antoninum haud modicè abundare, ipse ego iter hoc inter Aufidum & Beneventum faciens expertus sum. Opida ista cuncta hodièque exstare iudico; viâ directissimâ disposita.

Primò AECVLANVM (sic enim scribendum) hodiè vocatur Fricento, opidum AECVLANVM
episcopale; xx circiter millia à Benevento disitum. Memoratur præterea Cice-
opidum.
toni, Appiano, Ptolemæo. quorum hic ita: Ἱερνῶν πόλις, Ἀκυλωνία, Ἀΐδων, Αἰκυλαίων. Hirpinorum urbes sunt, Aquilonia, Abellinum, Aeculanum. Appianus Bellor. civil. lib. i: Σόλων δὲ ἐς Ἱερνὴς μάλιστα ἐκπορεύσσε, καὶ περὶ βαλε Αἰκυλαίων. Id est: Sulla in Hirpinos exercitum duxit; & Aeculanum oppugnare cepit. Cicero ad Atticum lib. xvi epist. ii: Sed quoniam extrudimur, Brundisium cogito. Mox: Ego
50 quum eum vidissem, v Kal. in Pompeianum cogitabam. inde Aeculanum. nosti reliqua. Opidani inde Plinio dicebantur AECVLANENSES. namque inscriptio antiqua sic habet: R. P. AECLANENSIVM. Apud Velleium Paterculum lib. i ita scriptum est: Neque ego verecundiâ domestici sanguinis gloriæ quidquam, dum verum re-
fero, subtraham. quidpe multum Minatii Magii, avi mei, Asculanensis, tribuendum est memoria. qui, nepos Decii Magni, Campanorum principis, celeberrimi, & fidelissi-
mi viri, tantum hoc bello [Marsico] Romanis fidem præstitit, ut cum legione, quam ipse in Hirpinis conscripserat, Herculaneum simul cum T. Didio caperet; Pompeios cum L. Sullâ
oppugna-

oppugnaret; *Compsamque occuparet*. Omnino rescribendum heic, *Aeculanensis*. nam in Hirpinis ait legionem cum conscripsisse. ab Asculo autem dicebantur opidani ASCVLANI.

ROMVLEA,
sive ROMVLA
opidum.

Vocabulum alterius opidi *Subromula* dividendum est in SVB ROMVLA, sic scilicet in eadem Tabulâ est *Sublanubio*, pro *Sub Lanubio*. sic Antoninus *Summuranus*, pro *Sub Murano*. nam ea opida quum in editis locis sint posita; viæ sub iis ferebantur. Est igitur Romula nunc *Bisaccia*, opidum episcopale, in edito Apennini montis colle positum, XII circiter millia ab Fricento disitum; pro quibus utroque itinere Antoninus habet XXI. Perantiquum est opidum. refertur enim Livio lib. X, in consulatu L. Cornelii Scipionis & Cn. Fulvii Centumali; anno post Romam conditam CCCCLV; ante natum Christum CCXCVIII. Sed dicitur illi ROMVLEA. P. Decius ita adloquitur milites suos: *Omnes Samnitium urbes, fortuneque in urbibus relictae, vestrae sunt*. Mox: *Ad Romuleam urbem hinc eamus; ubi vos labor haud magnus, præda maior manet*.

AQVILONIA
opidum.

Sequitur hinc post VI circiter millia passuum in eadem viâ *Carbonara* opidulum; in altero Apennini latere positum. id haud dubiè est antiqua illa AQVILONIA; Livio, Ptolemæo, ac Tabulæ memorata. quidpe hinc rectè VI sunt millia, & habet Tabula, ad opidum vulgari adpellatione *Monte Verde*, Aufidi ripæ adpositum: & hinc porro itidem rectè XVIII millia Venuſiam usque; quæ Tabula simul & Antoninus habent. Apud hunc si iterum in utroque itinere inter *Romulam* & Pontem *Aufidi* alterum X demas; rectè XII millia hoc intervallo convenient. Cæterum perantiqua & ipsa est urbs Aquilonia: ut cuius prima memoria apud Livium lib. X, in consulatu L. Papirii Cursoris & C. Carvili Maximi; anno urbis Romæ CCCCLX; ante natum Iesum CCXCIII. Sequitur, inquit, hunc annum & consul insignis L. Papirius Cursor, & bellum ingens, victoriæque de Samnitibus. Mox: *Tum exercitus omnis Aquiloniam est indictus*. Ptolemæus; Ἰερών, Ἀκιδωνία. Hirpinorum est Aquilonia. Apud Plinium lib. III cap. XI: *Hirpinorum Aeculani, Aquiloni, Abellinates*. Mutilum vocabulum restitue in integrum, AQVILONIENSES.

COMPSA opidum.

Ad Aufidum, haud ita procul fontibus eius, situm est opidum antiquum COMPSA; vulgò nunc *Conza* dictum. Ptolemæus, cui Græcè scribitur *Κάμψα*, perperam Lucanis id attribuit. Sed in hoc vocabulo quum exscriptores omitterent literam P; de cuius necessitate inter M & consonanteis S & T, supra lib. I cap. XX disserui, conversum id est in alius urbis. nam quum illi *Consa* scripsissent; alii inde tandem fecere *Cosa*: quo nomine celeberrima fuit urbs in Etruriâ. Livius lib. XXI: Hannibal post Cannensem pugnam confestim ex Apuliâ in Samnitum moverat; accitus in Hirpinos à Statio; pollicente, se *Compsam* traditurum. *Compsanus* erat Trebius; nobilis inter suos. sed premebat eum *Compsanorum* factio, familia per gratiam Romanorum potentis. Post samam Cannensis pugna, vulgatumque Trebii sermonibus adventum Hannibalis; quum *Compsani* urbe excessissent; sine certamine tradita urbs Pæno; presidiumque acceptum est. Omnibus istis locis in vulgatis exemplaribus est, *Cossa*, *Cossanus*, *Cossanorum*. ubi Sigonius testatur, vetus exemplar habere, uti ego perscripsi. At quid heic iste Statio: quum omnia postea agat Trebius? Menda heic quoque sunt foedissima. Ego legerim: *Accitus in Hirpinos à Trebio*. & sed premebat eum *Statorum* factio. Opidani igitur dicebantur COMPSANI. Plinius lib. III cap. XI: *Hirpinorum Compsani*. Cæterum, apud Velleium quoque legitur *Compsa* lib. II, in his verbis: *Milo, Compsam in Hirpinis oppugnans, ictusque lapide, tum P. Clodio, tum patriæ, quam armis petebat, penas dedit*. At solus hoc de *Compsa* in Hirpinis in Milonis historiâ habet Velleius. Dio in Apuliâ eum interiisse ait lib. XLII: *Κακίλιος ὁ*, inquit, *ἔκ τῆς Καμπανίας ἐκπεσόντι, καὶ ἐν Ἀπυλίας φθαρέντι, ἐς τὴν Βρυττανίαν ἦλθεν*. Hoc est: *Cacilius, Milone Campaniâ ejecto, atque in Apuliâ occiso, in Bruttios se contulit*. At Cæsar, cuius tempore Milo interiit, tum divus Hieronymus, in Thurino agro id factum testantur. Hieronymus in Eusebiani Chronici lib. II: *M. Cælius prætor, & T. Annius Milo, exsules, oppressi sunt, res novas in Thurino Bruttioque agro simul molientes*. Cæsar Belli civilis lib. III: *Cælius clam nuntiis ad Milonem missis, eum in Thurinum ad sollicitandos pastores premisit*. Mox: *Interim Milo, dimissis circum municipia literis; ea, quæ faceret, jussu atque imperio se facere Pompeii*. Quos ex are alieno laborare arbitrabantur, sollicitabat. apud quos quum proficere nihil

nihil posset; quibusdam solutis ergastulis, *Cosam* in agro *Thurino* oppugnare capit. eo quum
 a *Q. Pedio* praetore cum legione [desunt nonnulla] lapide ictus esset ex muro,
 perit. Et *Caelius* profectus, ut dictabat, ad *Caesarem*, pervenit *Thurios*. En; cui po-
 tius credam, *Velleio*, hoc tempore posteriori homini; an *Caesari*, æquali eius; &
 qui tum trans *Hadriaticum* sinum in *Macedoniâ* circa *Dyrrachium* & *Apolloniam*
 agebat; ut ipse narrat continuo antè. Apud hunc tamen etiam vocabulum *Cosam*
 viciatum est ab exscriptoribus ab genuino *Cassanum*: quo nomine hodièque in
Thurino agro opidum est episcopale, x circiter millia à *Thuriorum* urbis loco. Et
 ne vanam inanemque hanc putes esse conjectationem; en, apud *Plinium* lib. 11
 10 cap. lvi: *L. Paullo*, *C. Marcello*, consulibus, lanâ pluit circa castellum *Carissanum*: juxta
 quod post annum *T. Annius Milo* occisus est. Ex hoc vocabulo si mendosam syllabam
 vi deleas, habes genuinum nomen *Cassanum*. Ex hoc igitur vocabulo (quod ex *Ca-*
rissano fieri non poterat) facilè exscriptores apud *Caesarem* labi potuerunt in *Co-*
sam, celebre urbis nomen; & item apud *Velleium* in *Compsam*. Sed apud hunc,
 arbitror, quum loci eius literæ pleræque ita exoletæ essent, uti legi non possent;
 sciolos grammaticos in proximam similitudinem sibi que notum urbis claræ nomen
 reposituisse, quumque scirent, hanc esse in *Hirpinis*; hæc quoque verba pro sequen-
 tibus addidèrunt. Exoletæ autem hoc loco fuisse verba, id documentum etiam fi-
 dem maximam facit, quod tota præcedens de *Caelio* narratio multis vocabulis
 20 mutila est. Omnino igitur *Velleius* etiam scripsit; *Milo Cassanum in Thurino agro*
oppugnans.

Porrò *Plinius* lib. 111 cap. xi ita scribit: *Hirpinorum Beneventum, Aeculani, A-*
quilonii, Abellinates, cognomine *Protopi*; *Compsani, Caudini, Ligures*, qui cognomi-
 nantur *Cornelianii*, & qui *Babiani, Vescellani, Deculani, Aletrini, Abellinates*, cogno-
 mine *Marsi, Atrani, Aecani, Alsellani, Atinates, Arpani, Bercani, Collatini, Corinen-*
ses, & nobiles clade *Romanorum Canneuses*; *Dirini, Forentani, Genufisi, Herdonienses,*
Hyrini, Larinates, cognomine *Frentani, Metinates ex Gargano, Mateolani, Neritini,*
Matini, Rubustini, Silvini, Strapellini, Turmentini, Vibinates, Venusini, Vlurtini. En
 tibi exemplar diligentiae *Plinii*. Quivis veteris *Italiae* ignarus omneis hos populos
 30 pro *Hirpinis* acceperit. At heic *Hirpinorum Lucanorumque & Apuliae Calabriae-*
que populi mirâ confusione commisti sunt. At *Livius* multa passim decade 1 ac
 111 opida *Samnii*, sub quo comprehendit & *Hirpinos*, refert, quorum situs planè
 non liquet. Haëtenus igitur de *Hirpinis* dictum.

CAP. VIII.

De FRENTANIS.

40 S Amnitium hinc alia progenies fuere ad superum mare, inter *Marrucinos &*
Apulos porrecti *FRENTANI*. *Strabo* lib. v: τὰ πρὸς τὴν Πικερίαν οὐχ ὅτι τε καὶ
Μαρσὶς & Πελὶνος & Μαρμαρίνοι, καὶ Φρεντανοὶ, Σαμνιτικὸν ἔθνος, πρὸς ὅριον κατὰ χεῖρα, ἐ-
φασὶν ὅτι μὲν τὸ ἑλάντιος. Id est: Supra Picenum Vestini & Marsi & Peligni ac
Marrucini atque *Frentani*, qui *Samnitica* sunt gens, montana tenent: exiguam orae mari-
 timae partem attingentes. Sanè *Vestini* *Marrucini*que perexiguam litoris partem te-
 nuere. at *Frentani* ad lxxx millia passuum: ab *Aterno* flumine usque ad *Fren-*
 tonem amnem, qui vulgò nunc dicitur *Fortore*. quamquam de *Frentone* termi-
 no auctores quidam apertè negant, *Plinius* lib. 111 cap. xi: Elumen portuosum *Fren-*
 to, *Teanum Apulorum*, itemque *Larinum, Cliternia, Tifernus amnis*. inde regio *Fren-*
 50 *tana*. Et cap. xii: Sequitur regio *Quarta*, gentium vel fortissimarum *Italiae*. In ora
Frentanorum, à *Tiferno* flumen *Trinium portuosum*: opida, *Histonium, Buca, Ortona,*
Aternus amnis. Heic utrobique *Tifernus amnis* terminus constituitur *Frentanis*,
 qui vulgò nunc dicitur *Biferno*. In eandem mentem tradit *Mela* lib. 11 cap. 111.
Frentani, inquit, tenent *Aterni fluminis ostia*: urbes *Bucam & Histonium*. *Daunii* au-
 tem *Tifernum amnem*; *Cliterniam, Larinum, Teanum*, opida; montemque *Garganum*.
 Verùm ipse *Plinius* eodem cap. xi *Larinates* memorat cognomine *Frentanos*. & *Ci-*
 cero in oratione pro *A. Cluentio Larinati*, ubi populos commemorat, qui *Romam*
 ex his